

В.А. Іващенко

**УКРАЇНЬКА ДІАСПОРНА ІСТОРІОГРАФІЯ
ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНИХ
УРЯДІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ ПЕРІОДУ
РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1921 РР.**

Окремі аспекти історіографії податкової політики національних урядів в українському селі давно перебували у фокусі уваги дослідників. Однак спеціальної розвідки, присвяченої українській діаспорній історіографії податкової політики національних урядів періоду революції, поки що не було. Автор статті ставить за мету проаналізувати українську діаспорну історіографію податкової політики національних урядів в українському селі періоду революції 1917 – 1921 рр.

Поразка проукраїнського табору у роки революції спричинила хвилю еміграції української еліти на захід. Науковці, політики, урядовці продовжили боротьбу в еміграції не у політичній, а в науково-публіцистичній царині. Одним із першочергових завдань стала популяризація української державницької ідеї. Внаслідок чого за кордоном вийшли друком як наукові, так і патріотично налаштовані публікації.

За межами Радянської України почали з'являтися праці з історії Української революції та державотворення, в яких узагальнено характеризувалися основні події на території українських земель за часів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії. Однією з перших ґрунтовних праць стали два томи Д. Дорошенка „Історія України 1917 – 1923”, видані у 1932 р. в Ужгороді – Нью-Йорку [1], а у 2002 р. її було перевидано у Києві [2; 3]. У своєму дослідженні Д. Дорошенко подав розгорнутий огляд внутрішньої та зовнішньої політики урядів УНР, Гетьманату. Однак податкової сфери майже не торкнувся, хоча окремі аспекти фінансової політики, грошового обігу все ж розкрив. Цінною є інформація щодо продовольчої політики уряду та зовнішніх зобов'язань УНР перед Австро-Угорщиною та Німеччиною. Однак автор здебільшого констатує події, не аналізуючи причинно-наслідкових зв'язків.

У 1969 р. у Мюнхені вийшла друком ще одна праця Д. Дорошенка „Мої спогади про недавнє минуле 1917 – 1920” [4; 5], яку можна назвати не тільки наративним, але й важливим історіографічним джерелом з історії Української революції. Характерним для робіт Д. Дорошенка є прихильність до особи П. Скоропадського та позитивна оцінка його діяльності. Фактично його роботи можна назвати своєрідною енциклопедією внутрішньої політики та дипломатичної діяльності П. Скоропадського та уряду Української Держави. Відсутність у роботах Д. Дорошенка згадок про державні податки вказує на більшу зацікавленість автора політичною історією та його недооцінку податкової справи. Згодом таку тенденцію вивчення політичної історії перейняли й інші історики української діаспори. Оглядом діяльності українських урядів охарактеризовано Р. Млиновецьким [6]. Подібним чином можна класифікувати й „Велику історію України” І. Крип'якевича [7], „Ілюстровану історію України. З додатком нового періоду історії України від 1914 до 1917 рр.” М. Грушевського [8], узагальнюючі студії з

історії революції Т. Гунчака [9; 10], П. Мірчука [11], І. Нагаєвського [12], О. Субтельного [13].

Окремі науковці, аналізуючи діяльність урядів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, дотримувалися соціалістичних поглядів. Основоположниками цього напрямку стали колишні діячі Центральної Ради та Директорії, які звинувачували П. Скоропадського у реставрації дореволюційних порядків та соціально-економічних відносин на українських землях. Значний вплив на погляди представників зарубіжної українки мала праця П. Христюка „Замітки і матеріали до історії Української революції 1917 – 1929 рр.” [14–16]. У ній автор розкрив не лише політичне життя України у цей період, а й політичні погляди націонал-соціалістичної інтелігенції від легальної опозиції Гетьманату до збройної боротьби проти нього. Однак П. Христюк приділив недостатньо уваги економічній політиці Центральної Ради та Директорії, більше наголосивши на прорахунках Гетьманату. Податкової сфери автор практично не висвітлював, частково звертаючи увагу на окремі аспекти урядової політики в аграрній сфері. Подібними є дослідження О. Підгайного [17], О. Федюшина [18] та інших.

С. Доленга та П. Покуцький [19; 20] приділили увагу реставрації поміщицького володіння за часів Гетьмана, включаючи наслідки цього для селян. Автори зосередилися на висвітленні причин та на характері повстанського руху на українських землях, зображуючи гетьмана як маріонетку Австро-Угорщини та Німеччини.

Однією з фундаментальних студій з історії Директорії УНР є багатотомна праця М. Стахів „Україна в добу Директорії УНР” [21], видана у 1962 – 1966 рр. У ній розкрито діяльність республіканських урядів не тільки у політичній, а й в економічній сфері, проаналізовано фінансову політику. Хоча і побіжно, але М. Стахів з'ясовано й окремі аспекти податкової та фіскальної політики Директорії УНР. Специфіка цієї студії полягає у певній суб'єктивності суджень її автора у ставленні до інших суб'єктів політичної діяльності. Така позиція автора пояснюється його належністю до урядових кіл Директорії УНР. Автор діяльність Директорії УНР відтворив позитивно, називаючи її наступницею Центральної Ради. Водночас у роботі негативно зображено внутрішньоекономічну політику Гетьманату.

До окремої групи істориків – представників української діаспори – можна зарахувати науковців, у студіях яких, хоч і побіжно, але йде мова про окремі елементи фіскальної діяльності влади в українському селі. Так, цінними є праці І. Вітановича „Аграрна політика українських урядів 1917 – 1920 рр.” (видана у Мюнхені та Чикаго у 1968 р.) [22] та М. Сціборського [23]. У них чи не вперше розкрито аграрну політику національних урядів в Україні, слабкі й сильні сторони в аграрних програмах урядів Центральної Ради, Директорії, Гетьманату.

Іншу групу становлять роботи, написані урядовцями-практиками, державними діячами та істориками вітчизняних фінансів. Так, наприклад Б. Маргос та Я. Зозуля стали авторами книги „Гроші Української Держави”, виданої у 1972 р. у Мюнхені [24]. У ній уміщено теоретичний і фактичний матеріал із фінансової політики урядів України 1917 – 1918 рр.

У нарисі М. Гнатишика [25] подано стислу характеристику урядів України 1917–1920 рр., опис монетних систем, державних банкнот, їхнє виготовлення, а також відомості стосовно інших аспектів економічної діяльності державних утворень на території українських земель.

Окреме місце серед робіт, присвячених податковій справі та державним фінансам, з-поміж діаспорної історіографії належить монографії Х. Лебідь-Юрчик „Бюджетне право” [26]. У ній, зокрема, вміщено перший державний бюджет України на 1918 р.

На нашу думку, цінною є розвідка І. Кабачківа „Державний бюджет України і Чехо-Словацької республіки у 1918 р.” (Прага, 1932 р.) [27]. Автор проаналізував державний бюджет України у контексті бюджетної політики інших тогочасних європейських країн.

Загалом констатуємо, що діаспорна історіографія представлена роботами, які переважно висвітлюють політичну історію, стосуються аграрного, бюджетного питання, а податкова політика у цих доробках подається лише фрагментарно. Незначний обсяг робіт з історії податкової політики національних урядів періоду революції 1917–1921 рр. у діаспорній історіографії можна пояснити такими. По-перше, податкова політика в українському селі належала до внутрішньої політики українських урядів. Тобто, джерельна база з цієї проблематики розміщена в українських центральних і регіональних архівах, до яких історики діаспори довгий час не мали доступу. По-друге, можлива недооцінка ролі державних фінансів, а відтак і податків в економічному житті країни. По-третє, тяжіння діаспорних істориків до вивчення політичної історії.

- революції 1917–1920 рр.: в 4 ч. / П. Христюк. – Відень : Український Соціологічний Інститут, 1921. – Ч. 3.
15. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр.: в 4 ч. / П. Христюк. – Відень : Український Соціологічний Інститут, 1922. – Ч. 4.
16. Pidhainy O. *The Formation of the Ukrainian Republic / O. Pidhainy*. – Toronto; New-York, 1966. – Vol. 1.
17. Федюшин О. *Украинская революция. 1917–1918 гг. / О. Федюшин*. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2007.
18. Доленга С. *Скоронадщина / С. Доленга*. – Варшава: Накладом Монеста Кушицького, 1934.
19. Покуцький П. *Панська отаманія / П. Покуцький*. – Львів : Без вид., 1937.
20. Стахів М. *Україна в добу Директорії УНР: в 7 т. / М. Стахів*. – Скрентон : Без вид., 1962–1966. – Т.1: Власними силами.
21. Витанович І. *Аграрна політика українських Урядів 1917–1920 рр. / І. Витанович*. – Мюнхен : Без вид., 1968.
22. Сціборський М. *Земельне питання / М. Сціборський*. – Париж : Українська книгарня, 1939.
23. Мартос Б. *Гроші Української Держави / Б. Мартос, Я. Зозуля*. – Мюнхен : Український Технічно-Господарський Інститут, 1972.
24. Гнатишак М. *Державні гроші України 1917–1920 рр. Ілюстрований історико-іконографічний нарис / М. Гнатишак*. – Клівленд : Український Музей-Архів, 1974.
25. Лебідь-Юрчик Х. *Бюджетове право (Додаток: перший державний бюджет України на 1918 рік і пояснення найважливіших позицій бюджету) / Х. Лебідь-Юрчик*. – Львів : Без вид., 1927.
26. Кабачків І. *Державний бюджет України і Чехо-Словацької республіки у 1918 р. / І. Кабачків*. – Прага: Без вид., 1932.

А.П. Іржавська

ПОЛІТИКА І ПРАКТИКА НАЦИСТСЬКОГО ФІЗИЧНОГО ТЕРОРУ ПРОТИ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Друга світова війна є однією із актуальних наукових проблем у вітчизняній та зарубіжній історіографії. З плином часу дослідники відкривають все нові й нові факти в цьому трагічному періоді, які дозволяють доповнювати знання про події тих часів і аналізувати їх, створюючи за необхідності і нові напрями в розвитку досліджуваної проблеми.

Подіям Другої світової і Великої Вітчизняної воєн приділялася достатня увага в радянській історичній науці. Однак довгий час в їх вивченні та висвітленні панувала так звана „монументальна історіографія”. Починаючи від другої половини 1950-х рр., дослідники майже не торкалися історіографічних питань та методичних проблем війни, а рухалися в напрямі конкретно-історичного вивчення воєнної історії, беручи за основу оцінки і висновки партійних керівників. Разом із тим, дослідники радянського періоду зробили чимало для вивчення і висвітлення тяжких і трагічних сторінок війни та заклали фундамент для подальших наукових розвідок. Враховуючи напрацьоване попередниками в дослідженні історії війни, головною проблемою сучасної воєнної історіографії є пошук критеріїв об'єктивності. Актуальним завданням істориків є перегляд застарілих концептуальних підходів до висвітлення та оцінки низки проблем періоду Другої світової війни, розширення науково-дослідницької тематики, збагачення джерельної бази, аналіз наукового доробку

1. Дорошенко Д. *Історія України. 1917–1923 рр.: в 2 т. / Д. Дорошенко*. – К. : Темпора, 2002. – Т. 1 : Доба Центральної Ради.
2. Дорошенко Д. *Історія України. 1917–1923 рр.: в 2 т. / Д. Дорошенко*. – К. : Темпора, 2002. – Т. 2 : Українська Гетьманська Держава 1918 р.
3. Дорошенко Д. *Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 рр.) / Д. Дорошенко*. – К. : Темпора, 2007.
4. Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 рр.) / Д. Дорошенко*. – К. : Темпора, 2007.
5. Млиновецький Р. *Нариси з історії Українських визвольних змагань. 1917–1922 рр. Про що історія мовчить / Р. Млиновецький*. – Без вид., 1966. – Т. 1.
6. Крип'якевич І. *Велика історія України до 1923 р. / Ред. М. Голубець*. – Львів; Вінніпег : Без вид., 1948.
7. Грушевський М. С. *Новий період історії України за роки від 1914 до 1919 рр. / М. С. Грушевський*. – К. : Либідь, 1992.
8. Гунчак Т. *Українська революція : документи / Т. Гунчак*. – Нью-Йорк : Без вид., 1984.
9. Hunczak T. *The Ukrainian, 1917–1922: A Study of Revolution / T. Hunczak*. – Cambridge : Harvard University Press, 1977.
10. Мірчук П. *Українська державність 1917–1922 рр. / П. Мірчук*. – Філадельфія : Без вид., 1967. – 400 с.
11. Nahayewsky I. *History of the Modern Ukrainian State 1917–1923 / I. Nahayewsky*. – Munchen : W. Goldmann, 1972.
12. Subtelny O. *Ukraine. A History / O. Subtelny*. – Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 1988.
13. Христюк П. *Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр.: в 4 ч. / П. Христюк*. – Відень : Український Соціологічний Інститут, 1921. – Ч. 1.
14. Христюк П. *Замітки і матеріали до історії української*